

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Gelijkheid troef in het Nederlandse basisonderwijs: onderzoek naar het onderwijs voor zeer makkelijk lerenden

Heer, W. de; Heer W. de

Citation

Heer, W. de. (2017, September 12). *Gelijkheid troef in het Nederlandse basisonderwijs: onderzoek naar het onderwijs voor zeer makkelijk lerenden*. Meijers-reeks. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/54859>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/54859>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/54859> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Heer, W. de

Title: Gelijkheid troef in het Nederlandse basisonderwijs: onderzoek naar het onderwijs voor zeer makkelijk lerenden

Issue Date: 2017-09-12

In het derde onderzoeksdeel staan de dominante overtuigingen in de Nederlandse samenleving centraal. Deze overtuigingen vormen de gemeenschappelijke sociaal-culturele achtergrondfactor van de onderwijs- en beleidsactoren op basisschoolniveau. De persoonlijke overtuigingen van deze actoren worden hierdoor beïnvloed. Daarnaast werken de dominante overtuigingen in de samenleving door in het beleid van de onderwijsinstellingen op basis- en hogeschoolniveau en in het onderwijsbeleid van de rijksoverheid. Hierdoor vormen deze overtuigingen tevens een doorslaggevende (omgevings-) factor die de toepassing van de wetenschappelijke kennis over het onderwijs aan zeer makkelijk lerende leerlingen kan faciliteren of juist belemmeren.

In dit hoofdstuk wordt de derde deelvraag van de dissertatie beantwoord:

“Welke dominante overtuigingen in de Nederlandse samenleving liggen ten grondslag aan het onderwijs aan zeer makkelijk lerende kinderen?”

In § 14.1 zijn de overtuigingen samengevat die vanaf 1813 tot en met 2015 in de westerse samenleving in het algemeen en in Nederland in het bijzonder overheersen ten aanzien van mensen die afwijken van de gemiddelde mens en die daardoor ook afwijken van de normen van de samenleving. In § 14.2 is de derde deelvraag van de dissertatie beantwoord.

14.1 DOMINANTE OVERTUIGINGEN IN DE SAMENLEVING

In de westerse samenleving komt vanaf 1813 de maakbaarheid centraal te staan. De wetenschap vormt hiervoor een drijfveer. Voor de samenleving is de wetenschap belangrijk, omdat zij een drijvende kracht vormt in deze tijd van de industriële revolutie.

Het biologisch mensbeeld is in deze tijd dominant. In de samenleving ontstaat het beeld dat menselijke variatie een afwijking is van het gemiddelde en daarmee het product van een fout. Natuurlijke selectie zou leiden tot maatschappelijke vooruitgang.

Biologisch mensbeeld: menselijke variatie is het product van een fout.
--

De Victoriaanse periode drukt haar stempel op de pedagogiek en de psychologie. Binnen de gegoede burgerij is er draagvlak voor de Victoriaanse strenge en ingetogen fatsoensnormen. Deze vormen een reactie op de zedenschandalen en de chantage van de aristocratie.

Gewaarschuwd wordt voor hypertrofie van het intellect en voor een verstoring van de harmonie tussen het verstands- en gemoedsleven. De angst voor vroegrijpheid als voorteken voor krankzinnigheid wordt groter onder invloed van de Victoriaans waarden en normen en door de relatie tussen krankzinnigheid en (sexuele) overprikkeldheid die door veel psychologen en onderzoekers wordt gelegd.

Het schoolmilieu wordt beschouwd als mogelijke oorzaak van intellectuele overbelasting.

Geneeskunde en psychiatrie: pas op voor overmatige prikkeling van het intellect, kinderen moeten langzaam rijpen

De natuurlijke pedagogiek is in deze tijd kenmerkend voor de opvoeding en het onderwijs.

Kinderen moeten langzaam rijpen. Wetenschappers en onderwijzers willen dat de leerstof een minder centrale plaats inneemt.

Natuurlijke pedagogiek: *nurture* is belangrijk, lange rijpingstijd voor het kind om zich te ontwikkelen, spelenderwijs onderwijs.

Vroegrijpe kinderen worden gezien als fysieke zwakkelingen en sociale mislukkelingen die in hun volwassen leven opbranden en afwijkend of wellicht gek worden.

Psychologen beschouwen krankzinnige kinderen als overprikkelde kinderen, die altijd in een zekere gespannen relatie staan tot hun omgeving. Deze spanning wordt mede verklaard door het Victoriaanse principe dat het menselijk organisme een gesloten energiesysteem is waarin overstimulering van het ene vermogen of talent de levenskracht van het andere vermindert. Ook de psychoanalytische verklaring van Freud draagt bij aan dit beeld, omdat hij in het bijzonder de sexuele belevingen in de jeugd als cruciaal beschouwt voor de geestelijke groei van een persoonlijkheid en vooral voor de eventueel ontstane ziekelijke kenmerken.

Pedagogen en medici zijn zeer negatief over vroegrijpheid. Het wordt beschouwd als een ziekte en geassocieerd met onder meer sexualiteit, krankzinnigheid en debiliteit.

Krankzinnigheid wordt gezien als overprikkeldheid, een teveel aan prikkels.

Afwijkenden, zoals gekken en dwazen, worden beschouwd als een dier, omdat men de perceptie heeft dat intelligentie het verschil maakt tussen mens en dier. Enerzijds neemt de zorg voor hen toe en anderzijds wordt veelal getracht om hun voortplanting te voorkomen door mannen en vrouwen gescheiden van elkaar in aparte scholen of tehuizen te plaatsen. In de loop van de 19^e eeuw wordt dit steeds meer toegepast, om de samenleving te beschermen en om bestwil van de patiënten.

Gekken en dwazen worden beschouwd als een dier, voortplanting moet worden voorkomen.

Wanneer een arts een krankzinnig of idioot kind niet fysiek kan genezen, wordt getracht het door opvoeding te genezen. Ten behoeve hiervan worden speciale voorzieningen voor zielzwakke of idiote kinderen opgericht en geneeskundige gestichten voor krankzinnigen. Opvallend is dat in de loop van de 19^e eeuw steeds meer mensen worden opgenomen in gestichten voor krankzinnigen, vooral na de invoering van de Krankzinnigenwet.

Krankzinnigen kunnen worden genezen door hen op te voeden.

Voor de invoering van de leerplicht in 1900 gaan zwakbegaafden niet naar school en vallen zij niet op. Na de invoering hiervan wordt men zich van hen bewust en gaat men hen op een andere manier benaderen en behandelen. Door de ontwikkeling van intelligentietests en de vaststelling van het Intelligentie Quotiënt wordt intelligentie meetbaar.

IQ-test maakt intelligentie meetbaar en zwakbegaafdheid aantoonbaar.

Begin 20^e eeuw komt de maakbaarheid van de mens steeds meer centraal te staan. Nature lijkt voor menselijke eigenschappen van groter belang dan *nurture*.

Nature wordt belangrijker dan *nurture*: mens is maakbaar.

Door middel van eugenetica, de bevordering van goede geboorten, wordt getracht de genetische vooruitgang van de mens te bevorderen en de degeneratie te verminderen. Evenals hygiënisten richten eugenetici zich aanvankelijk op preventie van aangeboren afwijkingen en vergroting van fysieke overlevingskansen en streven zij ernaar om dé zogenoemde volksziekten tuberculose, alcoholisme en geslachtsziekten te voorkomen. Na de beteugeling van deze volksziekten door verbetering van het leefmilieu en de medische en hygiënische verzorging, verandert echter het doel van eugenetici.

Eugenetica: van idealisme naar ontarding van de maakbaarheid.

Eugenetici streven er dan naar mensen met de beste erfelijke aanleg een prominente rol te laten spelen in de samenleving. Intelligentie wordt vervolgens doorslaggevend in de hiërarchie van menselijke meer- en minderwaardigheid.

Eugenetica:
 Hoog IQ = meerwaardigheid
 Laag IQ = minderwaardigheid

De lagere IQ-scores van (voormalige) immigranten in de VS en mensen uit lagere sociale milieus, leiden tot racisme en sociale vooroordelen. Individuen die normen overtreden, zoals prostituees en criminelen, en individuen die de maatschappelijke zorg en steun belasten, zoals werklozen en zwerfers, worden in de jaren '30 gerekend tot de groep zogenoemde sociaal minderwaardigen.

Steeds meer mensen minderwaardig, bijv. immigranten, criminelen, werklozen.

Uiteindelijk ontardt de eugenetica voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog in negatieve eugenetische maatregelen als sterilisatie van zwakbegaafden, gehandicapten en andere erfelijk zieken en uiteindelijk in het plegen van euthanasie op specifieke groepen mensen. Daarnaast worden door het nazi-regime ook positieve eugenetische maatregelen toegepast.

Eugenetica ontardt in: discriminatie, sterilisatie en moord van minderwaardigen.

In Nederland is weinig belangstelling voor de eugenetica. Nederlandse eugenetici willen in overgrote meerderheid niet meewerken aan de Duitse rashygiëne.

Bolkestein, minister van Onderwijs in ballingschap reageert als volgt tegen een eugenetische maatregelen:

“De Duitse bezetter wil onder U scholen voor ‘meerbegaafden’. [...] Het Nederlandse volk had en heeft aan zijn eigen, ongekweekte begaafdheid genoeg.”¹

1 Kirkels 2008, p. 143.

Na de Tweede Wereldoorlog streven westerse samenlevingen naar gelijkheid en democratie. De zorg voor kinderen met een verstandelijke beperking of psychische stoornis is sterk toegenomen, verschillende onderwijsvormen worden voor hen ontwikkeld.

Het egalitarisme viert in de westerse samenleving hoogtij.

Eind jaren '60 tot de jaren '80 acht de Nederlandse overheid de samenleving en het onderwijs niet alleen maakbaar, maar hanteert zij het ook als een krachtig hulpmiddel om het egalitaire ordeningsprincipe in de samenleving tot stand te brengen. Het bevorderen van gelijke kansen wordt centraal gesteld.

Egalitarisme als dogma.

Alle kinderen moeten een gelijke kans krijgen om aan alle onderwijsvormen deel te nemen. Door hervorming van het onderwijs wordt getracht een betere maatschappij tot stand te brengen, waarin individuele aanleg en / of belangstelling de toekomstige sociale positie bepalen en niet sexe of herkomst.

Maakbaarheid van gelijkheid.

De aandacht voor en de inspanningen op het gebied van onderwijs aan zeer makkelijk lerende leerlingen blijken cyclisch te zijn.

Het egalitaire karakter van het westerse onderwijsbeleid lijkt alleen te worden doorbroken in situaties waarin sprake is van economische crises of politieke conflicten, zoals tijdens de Koude oorlog. De politiek heeft dan tijdelijk meer aandacht voor zmal-leerlingen, waardoor hen meer uitdagende onderwijsvoorzieningen worden aangeboden.

Cyclisch aandacht voor zeer makkelijk lerenden, wanneer het in het voordeel is van de samenleving.

Begin 21^e eeuw bieden westerse landen zeer makkelijk lerende leerlingen in het algemeen geen aangepast (basis-)onderwijs, hoewel al bijna een eeuw in verschillende onderzoeken is aangetoond dat dit cruciaal is.

Ook in de 21^e eeuw overheersen ten aanzien van zmal-leerlingen negatieve gevoelens en worden mythes in leven gehouden die reeds door Terman begin 20^e eeuw waren ontmaskerd.

Ook begin 21^e eeuw leven de overtuigingen:

- Dunne scheidslijn tussen hoge intelligentie en gestoordheid;
- Geen verband tussen vroegrijpheid en hoogbegaafdheid;
- Aandacht voor zmal-kinderen gaat ten kosten van aandacht voor anderen;
- Ideologisch en emotioneel verzet tegen aandacht voor zmal: een intellectuele elite.

Hierdoor is er gebrek aan draagvlak en aan financiële middelen om bijvoorbeeld verrijkende leerstof c.q. activiteiten in het schoolcurriculum te introduceren en te continueren.

Talent wordt gedefinieerd als het vermogen om uit te blinken in een of meer vakken of vaardigheden, waarbij oefening en doorzettingsvermogen van belang is om te kunnen excelleren. Zogenoemde toptalenten kunnen opvallen op cognitief, praktisch, technisch, creatief of sociaal gebied.

Aandacht voor zeer makkelijk lerenden raakt op deze wijze uit het zicht.

Aandacht voor en aangepast onderwijs aan de behoeften van zeer makkelijk lerenden is een luxe, geen noodzaak.

Dientengevolge zijn dergelijke voorzieningen veelal fragmentarisch en van relatief korte duur.

Op basis van deze bevindingen wordt de derde deelvraag beantwoord.

14.2 DOMINANTE OVERTUIGINGEN TEN AANZIEN VAN ZMAL

In het derde onderzoeksdeel staan de dominante overtuigingen in de Nederlandse samenleving centraal. In deze paragraaf wordt de derde deelvraag van de dissertatie beantwoord:

“Welke dominante overtuigingen in de Nederlandse samenleving liggen ten grondslag aan het onderwijs aan zeer makkelijk lerende kinderen?”

Na een genealogische analyse vanuit politiek, juridisch, economisch, pedagogisch, psychologisch en sociologisch perspectief van de overtuigingen die in de westerse samenleving in het algemeen en in Nederland in het bijzonder vanaf 1813 tot en met 2015 overheersen ten aanzien van mensen die afwijken van de gemiddelde mens, is deze vraag als volgt beantwoord:

De dominante overtuigingen in de Nederlandse samenleving zijn voornamelijk negatief of afwijzend over zeer makkelijk lerende leerlingen en over aangepast onderwijs voor deze groep.

Er is sprake van een negatieve attitude, een negatieve sociale druk en een gebrek aan kennis in de samenleving.

In het volgende wordt een toelichting gegeven op de attitude (§ 14.2.1), sociale druk (§ 14.2.2) en aanwezige kennis in de Nederlandse samenleving (§ 14.2.3).

14.2.1 Attitude

Van oudsher is er een negatieve attitude ten aanzien van zeer makkelijk lerenden en aan hen aangepast onderwijs. Deze attitude is gebaseerd op drie dominante overtuigingen, te weten het geloof in het verband tussen krankzinnigheid / gestoordheid en hoge intelligentie, de overtuiging dat aandacht voor zmal-kinderen ten koste gaat van aandacht voor andere leerlingen en het emotionele verzet tegen een intellectuele elite.

Van oudsher is de overtuiging dominant aanwezig, dat er een verband is tussen krankzinnigheid en hoge intelligentie. Ook in de 21^e eeuw hecht men nog altijd belang aan een langzame rijping van het kind en voorziet men problemen bij een te snelle ontwikkeling. Het veel geciteerde rijm van Jacob Cats *Vroeg rijp, vroeg rot, vroeg wijs, vroeg zot* blijft voortleven, ondanks de onderzoeksresultaten van Terman in 1947.

Tevens heerst nog altijd de verwachting dat aandacht voor zeer makkelijk lerenden ten koste gaat van andere leerlingen. Alleen leerlingen die het werkelijk nodig hebben, moeten worden geholpen. Daarbij veronderstelt men dat zmal-leerlingen blijven excelleren ook als het onderwijs niet aan hun behoeften is aangepast. Men meent dat zeer makkelijk lerende-kinderen voor zichzelf kunnen opkomen.

Ten slotte is sprake van een onverminderd emotioneel verzet tegen aangepast onderwijs voor de intellectuele elite. Door het onderwijs aan te passen zouden zmal-leerlingen worden bevoorrecht en worden voorgetrokken ten opzichte van anderen. En dat steekt temeer, omdat deze leerlingen in de ogen van veel actoren al bevoordeeld zijn.

Het emotionele verzet is onder meer geïnspireerd door het eugenetisch gedachtegoed. Hierbij staan intelligente individuen symbool voor uitverkoortheid en minder intelligente individuen voor minder-waardigheid. Dit gedachtegoed is in de Tweede Wereldoorlog ontstaan.

Daarnaast heeft ook de raciale segregatie in de 20^e eeuw een bijdrage geleverd aan het emotionele verzet tegen de intellectuele elite.

Naast de attitude zijn ook de dominante normatieve overtuigingen over zeer makkelijk lerenden en aan hen aangepast onderwijs negatief.

14.2.2 Sociale druk

De heersende negatieve normatieve overtuigingen komen in de vorm van sociale druk tot uiting in de dominante politiek-egalitaire norm en in de publieke opinie.

De in de Nederlandse samenleving dominante politiek-egalitaire norm is gebaseerd op de overtuiging dat egalitair onderwijs dient te worden geïnterpreteerd als het verstrekken van een gelijk onderwijsaanbod aan alle leerlingen. Aandacht voor zeer makkelijk lerenden wordt strijdig geacht met egalitarisme. Als gevolg hiervan staat men afwijzend tegenover het bieden van aangepast onderwijs aan deze leerlingen. Leerlingen die zwak zijn en / of langzaam leren moeten worden geholpen om meer gelijk, dat wil zeggen op een gelijk leerniveau, te komen met de gemiddelde leerling.

Integratie van achterstandsgroepen en het bestrijden van de (economische) achterstandssituatie van kinderen is naar politiek-egalitaire maatstaven onverenigbaar met het bieden van differentiatie voor begaafden. Gelijkheid en excellentie worden als antagonist gezien.

De dominante politiek-egalitaire norm is geworteld in de Nederlandse cultuur met zijn egalitaire waarden en normen, de stereotypen van de meritocratie en de vrees voor reproductie van ongelijkheid door de sleutelmacht der school.

De heersende negatieve normatieve overtuigingen in de Nederlandse samenleving over zeer makkelijk lerenden komen tot uiting in de publieke opinie. Deze uitingen leiden eveneens tot sociale druk. Hierdoor wordt in de praktijk een drempel opgeworpen voor onderwijsaanpassingen voor zeer makkelijk lerenden. De noodzaak van deze aanpassingen dringt door de negatieve publieke opinie onvoldoende door bij collega-leerkrachten, medeleerlingen en hun ouders, overige onderwijs- en beleidsactoren en lokale en landelijke politici. Om onderwijsaanpassingen voor zml-leerlingen tot stand te brengen en in stand te houden is een positieve publieke opinie uitermate relevant. Vooral de media blijken een grote invloed te hebben op de publieke opinie, (veel) meer dan wetenschappelijke rapporten.

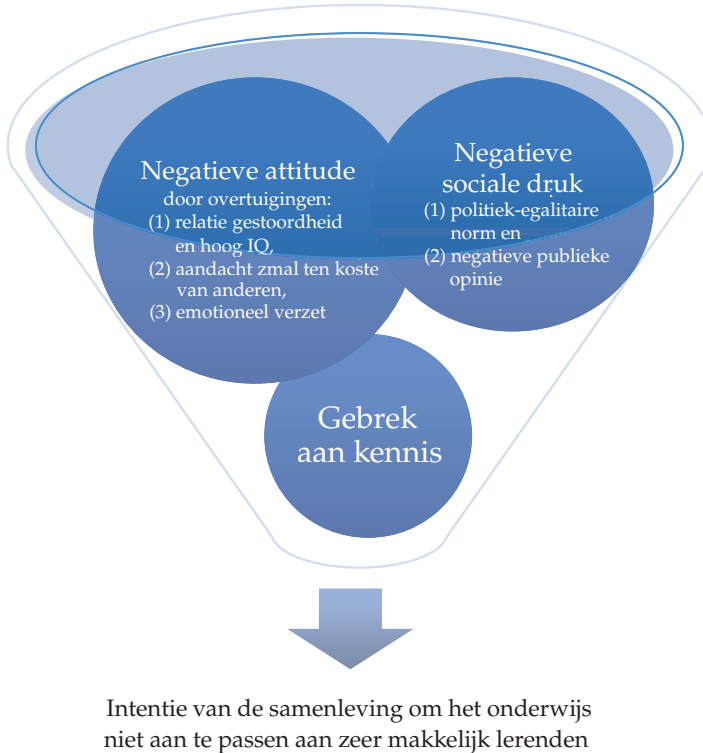
Naast de negatieve sociale druk is ten slotte ook sprake van een gebrek aan kennis in de Nederlandse samenleving.

14.2.3 Kennis

Uit het onderzoek komt het gebrek aan kennis als rode draad naar voren, over zowel de zeer makkelijk lerenden als over de noodzaak van aangepast onderwijs voor deze leerlingen. Dit gebrek aan kennis speelt bij onderwijs-

en beleidsactoren op basisschool-, hogeschool- en samenlevingsniveau. Het probleem lijkt derhalve moeilijk oplosbaar.

In de opleidingen tot leerkracht en in andere relevante opleidingen wordt niet of zeer beperkt kennis overgedragen over zmal-leerlingen en hoe met hen moet worden omgegaan in het onderwijs. Veelal is de kennisoverdracht gebrekkig, onevenwichtig, beperkt en gebaseerd op een negatieve attitude en / of negatieve sociale druk.

Figuur 11: Relatie tussen de dominante overtuigingen in de samenleving en het onderwijs aan zeer makkelijk lerenden

In het volgende deel wordt de vraagstelling van de dissertatie beantwoord.

